

ETHNIC ORIGIN IN THE PRINTMAKING OF AFRICAN AMERICAN ARTISTS

Gökçe Aysun KILIÇ^{1*}

*Öğr. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Baskı Sanatları Bölümü

Abstract

In this article, the way that African American artists, who have lived in the USA since the 1920s, expressed their ethnicity in their prints has been discussed. African American artists first took part in the Harlem Renaissance, which was one of the most important cultural movements of its time, with the Great Migration (Black Migration), and in this process, they reflected their experiences about racism with their printmaking works. African American artists first started to produce printmaking works in workshops within the scope of the Federal Art Project (WPA) during the Great Depression period that started in the country in the 1930s. Important printmaking workshops in Mexico, such as the People's Graphic Arts Workshop (Taller de Gráfica Popular), Atelier 17, and Robert Blackburn's printmaking workshop, established in 1947, have been important workshops that direct African American artists production of printmaking works in various techniques. In this research, it is aimed to analyze the ethnicity and gender issues of James Lesesne Wells, Hale Aspacio Woodruff, Charles White, Elizabeth Catlett, Romare Bearden, David Hammons, Gleen Ligon, Renee Green, Lorna Simpson, Kara Walker and Ellen Gallagher, who contributed greatly to the art of printmaking with their works. Their works related to the subject were examined through the printmaking works they produced in the context of race. In this context, it has been concluded that the art of printmaking has a strong role in conveying the discourses of these artists through their works.

Keywords: African-American Printmaking, Printmaking, Federal Art Project, Harlem Renaissance, Mexican People's Graphic Arts Workshop.

AFRİKA KÖKENLİ AMERİKALI SANATÇILARIN BASKİRESİMLERİNDE ETNİK KÖKEN

Özet

Bu makalede, 1920'li yıllardan günümüze Amerika'da yaşamış olan Afrika kökenli Amerikalı sanatçıların, etnik köken söylemlerini, baskiresim eserlerinde yansıtmaları ele alınmıştır. Afrikalı Amerikalı sanatçılar, Büyük Göç (Siyah Göç) ile ilk olarak zamanının en önemli kültürel hareketlerinden biri olan Harlem Rönesansı içerisinde yer almışlar, bu süreçte ırkçılıkla ilgili yaşadıklarını baskiresim eserleri ile yansıtmışlardır. Afrikalı Amerikalı sanatçılar ilk olarak ülkede 1930'lu yıllarda başlayan Büyük Buhran dönemi içerisinde Federal Sanat Projesi (WPA) kapsamında atölyelerde baskiresim eserlerini üretmeye başlamışlardır. Meksika'da bulunan Halkın Grafik Sanatları Atölyesi (Taller de Gráfica Popular), Atölye 17, 1947 yılında kurulan Robert Blackburn'un baskiresim atölyesi gibi önemli baskiresim atölyeleri, Afrikalı Amerikalı sanatçıların çeşitli tekniklerde baskiresim eserler üretimlerine yön veren önemli atölyeler olmuşlardır. Bu çalışmada, baskiresim sanatına eserleri ile büyük katkı sağlayan James Lesesne Wells, Hale Aspacio Woodruff, Charles White, Elizabeth Catlett, Romare Bearden, David Hammons, Gleen Ligon, Renee Green, Lorna Simpson, Kara Walker ve Ellen Gallagher'ın, etnik köken ve ırk bağlamında ürettikleri baskiresim eserleri üzerinden konu ile ilgili yapıtları incelenmiştir. Bu bağlamda söz konusu sanatçıların söylemlerini eserleri aracılığı ile aktarmada baskiresim sanatının güçlü bir rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afro-Amerikan Baskiresmi, Baskiresim, Federal Sanat Projesi, Harlem Rönesansı, Meksika Halkın Grafik Sanatları Atölyesi.

Giriş

1865 yılında Amerika Birleşik Devlet'lerinde İç Savaş sona ermiş ve ülkenin güney kısmında yaşayan Afrika Amerikalı topluluklar, sosyal, sanat ve ekonomik anlamda Amerikan toplumu içinde varlıklarını göstermek istemişler fakat tam anlamıyla hayata geçirememişlerdir. Siyahiler ikinci sınıf muamelesi görmeye devam etmiş hatta ülkenin güneyinde yönetimde olan yetkililer, Amerikalı olmayanlara karşı yaklaşımları kapsayan Jim Crow yasalarını kabul ederek yürürlüğe koymuşlardır. Yine aynı yıl siyahiler, beyaz üstünlüğünü

¹ Sorumlu Yazar E-mail: gokcekilic@balikesir.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.1013606

savunan, siyah ırk ve göçmen karşıtı Ku Klux Klan (KKK) adlı grup üyeleri tarafından linç edilmiş, temel hak ve özgürlükleri ellerinden alınmak istenmiştir.

1916 yılından itibaren ülkenin güneyinde yaşanan olumsuz ekonomik şartlar ve ırkçı tutumlar beraberinde Büyük Göç (Siyah Göç) olarak adlandırılan göçü getirmiştir. Afrikalı Amerikalılar, özellikle sanayinin yoğun olduğu New York, Chicago, Los Angeles, Philadelphia, Washington gibi kuzeyde bulunan şehirlere yerleşmişlerdir. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise ırkçı algılar ve eşitsizlikler Amerikan toplumu içerisine derinden yerleşmeye devam etmiş hatta ırksal farklılık düşüncesi de neredeyse tamamen kabul edilmiştir. Bununla birlikte bilim insanları ve birçok teorisyen ise ırksallaştırılmış kimlik kavramlarının biyoloji ile ilgili olmadığını, belli tarihsel anlara belirli toplumların inanç ve düşüncelerini şekillendiren sosyal yapılara dayandığını öne sürerek bu kavramı yeniden değerlendirmeye ve siyahi, Afrikalı-Amerikalı gibi ırkla ilgili terimleri kullanmaya başlamışlardır. Tüm bu yaşanan ırksal farklılıklar, önyargılı inançların alt zeminini oluştururken Afrikalı Amerikalıların diğer etnik topluluklardan da koparak sosyal ve kültürel anlamda izolasyonuna neden olmuştur.

Amerikan tarihine damgasını vurmuş fakat ırkçı yaklaşımlardan dolayı da ötekileştirilmiş olan Afrikalı Amerikalı sanatı, Afrikalı Amerikalılar tarafından yapılan sanatı ifade eden terimdir (Morgan, 2007: 6). Özellikle 1920 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde tüm bu ırksal adaletsizliği önemli bir sosyal sorun olarak ortaya çıkarmak isteyen Afrikalı Amerikalı sanatçılar, çeşitli görsel ve eylemci stratejiler benimsemişlerdir. Bu bağlamda Siyah Rönesans olarak da bilinen Harlem Rönesansı, yazar ve felsefeci olan Alain Locke'nin öncülüğünde New York'ta kurulmuş ve oldukça önemli olan kültürel hareket içerisinde siyah yazarlar ve eleştirmenler alternatif, "ırk-pozitif" üzerine estetik teoriler geliştirmişlerdir (Langa, 2004: 129). Locke, Harlem Rönesansı'ı içinde Jim Crow'un ırk ayrımcılığı yasalarına karşı bir terim olan Yeni Zenci (The New Negro) terimini gündeme getiren ilk isim olmuştur.

Sosyal gerçekçi eserleri ile bilinen ve Harlem Sanat Atölyesi eğitmenlerinden biri olan Riva Helfond'da, bu dönem içerisinde ilk olarak baskiresim tekniklerinden biri olan litografi eğitimini vermiştir. Helfond'un Afrikalı Amerikalı öğrencileri arasında ise; Robert Blackburn, Jacop Lawrence, Lesesne Wells, Hale Aspacio Woodruff, Romare Bearden gibi döneminin önemli sanatçıları yer almıştır.

1929 Dünya Ekonomik Buhran deneyimi, hükümet desteği (Otuzlu yıllardaki Federal Sanat Projesi başlığı altında) ve savaşın kendisi dolayısıyla Amerika'ya özgü yaygın Protestan etiği, birçok kişide, sanatlarını toplumsal olarak "ilgili" ya da "yararlı" yapmak için bir zorunluluk duygusu uyandırmıştır (Fineberg, 2014: 25). Federal Sanat Projesi (WPA) içerisinde ise Afrikalı Amerikalı sanatçılara ilk baskiresim eğitimini veren isim ise Dox Thrash'dır. Federal Sanat Projesi yönetiminde bulunan ve öğrencilere iş bulmalarına yardım eden bir diğer isim ise ırkçılık ve cinsiyetçilikle mücadele eden Afrikalı Amerikalı heykeltıraş Augusta Savage'dir. Devlet destekli önemli proje içerisinde baskiresim eserler üreten siyah sanatçılar bu dönemde ortaya çıkan baskiresmin sanatsal potansiyeline ilişkin teknik deneyimine ve yeni farkındalığına birçok katkı sağlamıştır (Hults, 1996: 745).

Baskiresim tarihine yön veren önemli gelişmelerden biriside Meksika'da 1937 yılında Leopoldo Méndez, Luis Arenal ve Pablo O'Higgins tarafından Grafik Sanatları Atölyesi (The Taller de Gráfica Popular) (TGP) adlı baskı atölyesinin kurulmuş olmasıdır. Kollektif bir yapı içinde olan grup içinde yer alan sanatçılar, proletarya için politik olarak basılmış afişler hazırladılar. Grafik Sanatları Atölyesi (The Taller de Gráfica Popular) (TGP) baskıları tüm bir dönemi şekillendirdi ve itibarı kısa sürede Meksika sınırlarının çok ötesine yayıldı. Atölye böylece uluslararası sanat tarihini basılı grafik üretimler alanında zenginleştirdi (Oehy 2017: 126). Afrikalı Amerikalı Charles White ve Elizabeth Catlett gibi sanatçılar Meksika'da kaldıkları süre içinde baskiresim çalışmalarını bu atölyede üretmişlerdir. 1947 yılında ise Afrikalı Amerikalı sanatçı Robert Blackburn, Amerika'da baskiresim atölyesini kurmuş aralarında Romare Bearden'in de bulunduğu birçok sanatçıya ve baskiresmin gelişim sürecine önemli katkılar sağlayan kilit isimlerden biri olmuştur.

Kültürel anlamda tüm bu gelişmeler yaşanırken 1950'li yıllarda siyah insanların beyazların vesayetinden kurtuluşu ve kendi özerkliklerini ilan ettikleri Sivil Haklar Hareketi ile ırkçılıkla mücadele için bir dizi eylem gerçekleştirilmiştir. Bu hareketin önemli isimlerinden olan ve suikast sonucu hayatını yitiren Malcolm X, siyah Amerikalılar yerine Afro-Amerikan topluluklar terimini de ilk kez kullanan kişilerden biri olmuştur.

1964 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yürürlüğe giren Sivil Haklar Yasası ile hukuki anlamda ırkçılık kaldırılmış olsa da bugün hala devam ettiği görülmektedir. Günümüzde ise Afrikalı Amerikalı sanatçıları ise çeşitli baskiresim teknikleri ile ürettikleri eserleri üzerinden ırkçılık karşıtı söylemlerini ifade etmeye devam etmektedirler.

Yöntem

Bu çalışmada Amerika Birleşik Devlet'lerinde yaşamış olan Afrikalı Amerikalı sanatçıların ırk ve etnik köken üzerine söylemleri, baskiresim sanatı aracılığıyla aktarma biçimleri araştırılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada Afrika kökenli Amerikalı sanatçılardan James Lesesne Wells, Hale Aspacio Woodruff, Charles White, Elizabeth Catlett, Romare Bearden, David Hammons, Gleen Ligon, Renee Green, Lorna Simpson, Kara Walker ve Ellen Gallagher ile ilgili sanat eleştirmenlerinin yazıları ve sergi katalogları incelenmiş, elektronik ve yazılı kaynakların taraması yapılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bu bilgiler ışığında tarihsel süreçler ve sanatçıların yapıtlarında kullandıkları baskiresim tekniklerini ele alış biçimleri irdelenmiştir.

Bulgular

Afrikalı Amerikalı Sanatçıların Baskiresimlerinde Etnik Köken Üzerine Söylemleri

Baskiresim, çoğaltılabilir ve büyük kitlelere kolaylıkla ulaşılabilir olma özelliğinden dolayı tarihsel olarak siyasi ve sosyal sorunları eleştirmek için ideal bir araç olmuştur. Baskıdaki değişim hareketleriyle bir angajmana katkıda bulunan bir aciliyet ve ivedilik vardır (Coldwell, 2010: 103). 18. Yüzyılın önemli baskiresim sanatçılarından William Hogarth ve Francisco Goya, baskiresim eserlerinde içinde buldukları dönemin ahlaki ve sosyal sorunlarını eleştirel bir dille yansıtmışlardır. 19. Yüzyıl Fransa'sında Honoré Daumier ise, dönemin yöneticilerini taş baskı tekniği ile ürettiği baskiresim eserlerinde eleştirel bir biçimde ele almıştır. Sanatçının eserlerinde kullandığı hicivli dil nedeniyle, baskiresim eserleri sansüre uğramış hatta sanatçı hapis cezası dahi almıştır.

Baskiresim, Amerikan kültüründe ırk ve etnik köken, kişisel kimlik üzerine konuların araştırılması çeşitli olanaklar sunmuştur. (Wye, 1996: 85). 20. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle Afrika kökenli Amerikalı siyahlar üzerinde etnik köken ve kimlik üzerinden ırkçılık sorunsalını başlatmış, bunun doğal sonucu olarak birçok kültürel uyanış hareketi de beraberinde gelmiştir. Afrikalı Amerikalı sanatçılarda, baskiresim eserleri aracılığıyla yaşadıkları dönem ile ilgili sanat pratikleri içinde ele almışlardır. Langa'nında ifade ettiği gibi:

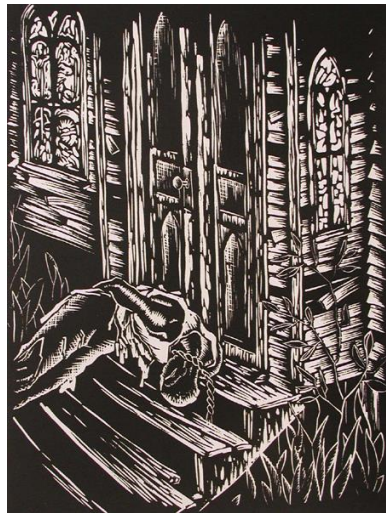
Baskiresim sanatçıları Amerikan ekonomik ve siyasi ilişkilerinin daha adil bir toplum yaratmak için dönüştürülmesi gerektiğine inanan sosyal bakış açısı ile çağdaş, toplumsal adaletsizliğin iki önemli parlama noktasından ilham almışlardır. Afrikalı Amerikalılara karşı yaygın ırksal önyargı, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde faşizmin yükselişi giderek artmıştır (Langa, 2004: 128).

Dönemin siyah sanatçılarından James Lesesne Wells; 'Yeni Zenci' uyanışının farkına vardığımda, zamanın sosyal ve ekonomik koşullarının grafik sanatları ile bu konularla fikirlerin yansıtılmasına kolayca katkıda bulunacağını hissettim (Artnet, 2020) sözleriyle özellikle siyah işçilerin betimlendiği baskiresimler üreten önemli isimlerden biri olmuştur. Alman Ekspresyonist sanatçılardan Ernst Kirchner, Otto Müller ve Emile Nolde gibi isimlerden ilham alan sanatçı, Büyük Buhran döneminde Harlem Rönesans'ına katılmış, uzun bir süre Howard Üniversitesinde de sanat eğitmenliği yapmıştır. Federal Sanat Projesi'nde yer alan ve yaklaşık bir yıl boyunca da Atölye 17'de çalışan Wells, politik aktivist olmasına karşın çalışmalarında, siyah işçi sınıfını daha sosyal gerçekçi bir biçimde ele aldı (Morgan, 2004, s.156). Özellikle New York'ta yaşayan siyahilerin kent içindeki yaşam biçimlerini ele alan Wells, siyah ve beyaz renklerin karşıtlığı ile oluşturduğu "Yukarı Bakmak" adlı baskiresminde, siyah ırkı temsil eden kent görüntüsü içinde kendinden oldukça emin ve büyük adımlarla yukarı doğru bakan bir figürü, sağ kolu üzerinde bulunan bir grup binayı dengeli bir biçimde taşıırken betimlemiştir.

Görsel 1. James Lesesne Wells, "Yukarı Bakmak", Linol Baskı, 35,2x23,2 cm, 1928.

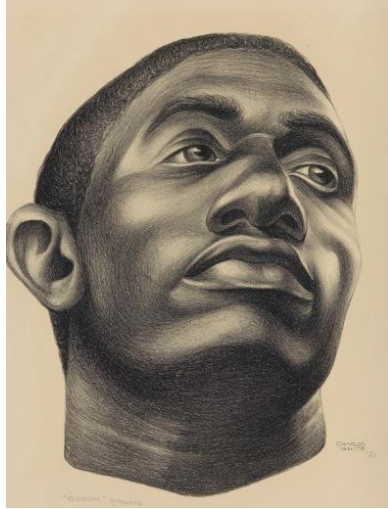
Mısır Kökenli sanatçı, Hale Aspacio Woodruff (1900-1980), John Herron Sanat Enstitüsü'nde sanat eğitimi almış ve dönemin siyasi gazetelerinden biri olan The Indianapolis Ledger' de karikatürist olarak çalışmıştır. Yaklaşık dört yıl kadar Fransa'da kaldıktan sonra Büyük Buhran döneminde Amerika'ya dönen Woodruff, 1931 yılında Atlanta Üniversitesi'nde sanat üzerine eğitimi almıştır. 1935 yılında Robert F. Wagner ve Edward Costigan'ın siyah toplulukları koruma adına linç karşıtı oluşturduğu yasa tasarısı, kuzeyli kongre üyelerinin çoğunluğu tarafından onaylanmış fakat güneyli senatörler tarafından reddedilmiştir. NAACP (National Association for the Advancement of Coloured People) Direktörü Walter White, New York'ta bu yasayı desteklemek ve linç kampanyasına dikkat çekmek için Woodruff'un da yer aldığı bir sergi organize etmiştir. Woodruff, Atlanta portföyü (1931-1946) olarak bilinen sekiz linol baskıdan oluşan seçki ile Güney Amerika'da yaşayan Afrika kökenli insanların sosyal yaşantısını kimlik sorunsalı üzerinden yansıtmaya çalışmıştır. "Taraflar Tarafından Bilinmeyen" adlı siyah ve beyaz renklerle ürettiği baskiresminde görüleceği üzere, harabeye dönmüş bir kilisenin basamaklarına bırakılan cansız erkek bedeni ile ırkçılığın getirdiği acımasızlığı anlatan sanatçı, 1970'lere kadar Afrika kökenli Amerikalı sanatçılara da birçok sanat yarışmaları ve sergiler düzenlemiş, 1970'lerde Siyah Sanat Hareketi'nin kilit isimlerinden biri olmuştur. Meksika sanatından özellikle çağdaşı olan Diego Rivera'dan da etkilenen Woodruff; dikkat etmemiz gereken tek şey, siyah bir imaj yaratma ve kalitemizi, karakterimizi, siyahlığımızı, güzelliğimizi ve tüm bunları ortaya çıkarma çabalarımızda sanat formunun zirvede kalması gerektiğidir (That's Inked Up, web, 2012) sözleri ile sanat anlayışını ifade etmiştir.

Görsel 2. Hale Aspacio Woodruff, "Taraflar Tarafından Bilinmeyen", Linol Baskı, 48,6x38,1 cm, 1935.

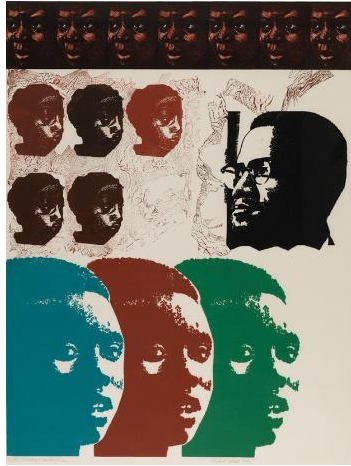
Amerika'da siyahilere karşı artan gerilimlere rağmen anıtsal nitelik taşıyan baskiresminde şiddetten uzak, sosyal gerçekçi çalışmalarında siyah bireyleri evrensel anlatım dili içerisinde ele alan bir diğer Afrikalı

Amerikalı sanatçı Charles White'dır. Sanatçı, 1944 yılında Meksika'ya giderek iki yıl Meksika Taller de Gráfica Popular'da baskıresim eğitimi almış özellikle Lepoldo Mendez'in çalışmalarından etkilenmiş ve sanatçının canlı çizgisinden dolayı heykelsi bir sağlamlık ve kompozisyon dinamizmi sergileyen linolyum baskıda ustalaşmış ve çalışmalarının genç nesil üzerindeki yaygın etkisini kabul etmiştir (Suzuki, 2011: 36). Afrika Amerika kültürünün yakın geçmişine ve ırk meselesi üzerine odaklanan ve Meksika'dan Newyork şehrine döndükten sonra Robert Blackburn'un atölyesinde Amerikalı yazar Howard Melvin Fast'in 'Özgürlük Yolu' adlı romanında beyazlara karşı savaşan siyah bir köle olan "Gideon" adlı karakterin portresini betimlemiştir. White, sanatın eşitsizliklerle savaşmak için bir silah olabileceğine ve baskıresim yapmanın da fikirleri ve görüntüleri geniş çapta yayma potansiyeli olduğuna inanıyordu (Moma, web, 2021).

Görsel 3. Charles White, "Gideon", Litografi Baskı, 56,5x37,5 cm, 1951.

Afrika Amerikan kimliğinin en önemli isimlerinden Elizabeth Catlett, 1930 yılında Howard Üniversitesi'nde sanat eğitimini tamamlamış, Iowa Üniversitesi'nden MFA heykel derecesini alan ilk sanatçılardan biri olmuştur. Yirmi yıl boyunca Meksika Taller de Gráfica Popular'ın (Halkın Grafik Sanatları Atölyesi) üyelerinden biri olan Catlett, baskıresimlerindeki başarılarından dolayı Brandywine Workshop'ta yer almış, James Van Der Zee Ödülü'nü almıştır. Baskıresimlerinin çoğunda kadınları anne, işçi ve aktivist olarak çok boyutlu yönlerini güçlü bir ifade ile yansıtmıştır. Meksika baskıresminin adeta mirasçısı olarak çalışmalarında sosyal politik endişesini yansıtan Catlett, Meksikalılar gibi sanatını, Afrikalı Amerikalı deneyimi ve alt sınıfların içinde bulunduğu kötü durum da dahil olmak üzere, özellikle kendisini ilgilendiren nedenleri geliştirmek için kullanmıştır (Wye, 2014: 218). Özellikle 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde Sivil Haklar Hareketine desteği ile bilinen Catlett, linol baskı tekniği ile Malcolm X'in suikast sonucu öldürülmesinden sonra Afrikalı kadınlara ait heykelsi portreler ile Malcolm X'in de portresinin olduğu baskıresmini gerçekleştirmiştir. Catlett, siyah liderler hakkındaki bir dizi çalışmanın bir parçası olan bu eserinde Malcolm X'in portresine odaklanır, ama daha çok incelikli bir şekilde Afro-Amerikalılar arasındaki felsefesinin dokunduğu öfke ve kararlılığı yansıtır (Hults, 1996: 825).

Görsel 4. Elizabeth Catlett, "Malcolm X Bizim İçin Konuşuyor", Linol Baskı, 88,4 x 69,1 cm, 1969.

Afrikalı Amerikalı sanatçı Romare Bearden, 1935 yılında New York Üniversitesi'nde matematik eğitimi almıştır. Sanatçı, öğrenci olduğu yıllarda ise üniversitenin Medley adlı mizah dergisinde karikatür çizimleri yapmıştır. Harlem Rönesansı içinde sanatını temellendiren Bearden, 1936 yılında Alman sanatçı George Grosz'la birlikte çalışmış ve sanat Öğrencileri Birliği'nde de dersler almıştır. 1964 yılından itibaren birçok eserinde, Afrikalı insanların yaşamlarından sahnelerin eşlik ettiği oldukça etkili kolaj çalışmaları yapmıştır. Bearden kolaj çalışmalarına ise Robert Blackburn'un teşvikiyle başlamış, bu süreç içerisinde baskiresimlerinde yaratıcı yollarla birleştirdiği bazı deneysel kolajlar ve gravür baskılar da yapmıştır (Wye, 2014: 221). Sanatçının sıkça kullandığı tren imgesi, çocukluk yıllarında güney Amerika'dan kuzeye seyahatlerini hatırlatırken aynı zamanda kölelikten kaçış, kuzeyden güneye doğru gerçekleşen Büyük Göç'ünde sembolü olan Afrikalı Amerikalı tarihinin de en acımasız anlatısıdır. Amerika'nın güney kırsalında yaşayan iri gözleri ile siyah kadınların ve çocukların yer aldığı baskiresimde yer alan tren, baskiresmin sol üstünde küçük bir ayrıntıdır. Bearden'e göre trenler, öteki uygarlık olarak nitelendirdiği ve siyahileri istemeyen beyazların yaşadığı yerlere götüren bir araçtır. Sizi her zaman uzaklara götürebilen ama aynı zamanda daha önce olduğunuz yere geri getirebilen bir şeydir ve küçük kasabalarda trenlere yakın yerlerde yaşayanlar siyah insanlardır (Fineberg, 2014: 367).

Görsel 5. Romare Bearden, "Tren", Fotogravür ve Gravür, 44,9x56,2 cm, 1975.

Siyah bir sanatçı olarak sosyal olarak hissettiklerimi grafiksel olarak belgelemeye çalışmanın ahlaki yükümlülüğüm olduğunu hissediyorum (Wye, 2004: 212) ifadesini kullanan David Hammons ise, kendi bedenini kullanarak çeşitli yöntemlerle vücut baskısı olarak siyah erkek kimliğini sorgulayan ve kavramsal temelde eserler üreten Afrikalı Amerikalı sanatçılardan biridir. Charles White'in da öğrencisi olan Hammons, alışılmışın dışında ve sıklıkla bulunabilen malzemeleri kullanarak, Harlem berber dükkanlarının zeminlerinden toplanan insan saçı piramitlerini ve kaldırımda sattığı kartoplarını içeren çeşitli projeler yaratmıştır. Harlem toprağından yaptığı bir basketbol topundan kâğıda sıçrayan görüntüleri de "baskı" olarak adlandırmıştır (Wye, 2004: 213). Hammons'un yaptığı en önemli performanslardan biride yırtık bir billboard kâğıdı üzerine stencil baskiresimini yaptığı "Özgür Nelson Mandela" adlı baskiresmidir. Sanatçının eseri yaptığı dönem daha sonra Güney Afrika'nın lideri olacak Nelson Mandela'nın hapis cezası aldığı zamana

denk gelir. Hammons'un baskıresminde, Nelson, olayları izlemek için bedende değil, ruhta var olan uyanık bir varlık görünümüne bürünür. Aslında, hapsedilen liderin birçok siyah Güney Afrikalının zihninde işgal ettiği konum tam olarak budur (Wye, 1988: 43).

Görsel 6. David Hammons, "Özgür Nelson Mandela", Sitencil Baskı, 52,4 x 60 cm, 1987.

Afrikalı Amerikalı yazar Zora Neale Hurston'ın 1928 tarihli "Beni Renklendirmek Nasıl Hissettiriyor" adlı makalesinden ve Ralph Ellison'ın 1953 yılında yazdığı "Görünmez Adam" adlı romanından hareketle siyah kimlik sorunsalına baskıresim çalışmalarıyla odaklanan bir diğer sanatçı Glenn Ligon'dur. Metinler arası düşüncede birinci tekil kişi "Ben" zamirinin de sürekli tekrarlandığı dört plakadan oluşan baskıresim serisinin ilk plakasında şu ifadeler yer alır: 'Ben görünmez bir adamım Hayır, Edgar Allan Poe'ya musallat olanlar gibi bir hayalet değilim; Ben de senin Hollywood filmi ektoplazmalarından biri değilim. Ben özden, etten ve kemikten, liften ve sıvılardan oluşan bir adamım ve hatta bir zihne sahip olduğum söylenebilir. Ben görünmezim, anlıyorum, çünkü insanlar beni görmeyi reddediyorlar. Bazen sirk gösterilerinde gördüğünüz bedensiz başlıklar gibi, sanki sert, çarpıtıcı cam aynalarla çevriliymişim gibi. Bana yaklaştıklarında benden başka her şeyi yani kendilerini veya hayal güçlerinin figürlerini görüyorlar aslında.' Ligon, yoğun katmanlarla kendi içinde sürekli tekrarlanan kelimeleri üst üste bindirerek ve silme işlemi ile gölge efektleri yaratarak adeta optik yanılsama oyununa başvurur. Dört zemin üzerinde siyah metinlerin her aşamada kasıtlı olarak iç içe geçtiği ve okunaksız hale dönüştüğü eserde sanatçı amacını şu sözlerle ifade eder: Karalama aynı zamanda, ırksal kimliğin inşasında siyahlar ve beyazlar arasındaki etkileşim için bir metafor olan astar zemini ile görsel bir etkileşim yaratır (Art history, web, t.y.).

Görsel 7. Glenn Ligon, "İsimsiz", Gravür, (her biri) 59,8x40 cm, 1992.

Afrikalı Amerikalı sanatçı Renee Green, Fransa'da yaşadığı dönemde Afrika, Avrupa ve Amerika arasında geçen kölelikle ilgili araştırmaları sırasında edindiği deneyimlerle Commemorative Toile'de (Hatıra Tuval) adlı baskıresmi üretmiştir. Afrika kökenli insanların Avrupa'da ticaret merkezleri için takas edildiği zamana odaklandığı bu eserde, 18. yüzyıl Fransa'sının dekoratif ev döşeme kumaşını zemin olarak kullanarak köleleştirme ve isyan hareketlerinin olduğu sahnelerin olduğu anlatıları dâhil etmiştir. Green'in gündelik hayatta kullanılan koltuk, perde gibi materyaller üzerine yerleştirme mantığı ile oluşturduğu enstalasyon çalışmasındaki dekoratif oda görüntüsünün altında birçok dramatik sahneleri barındırdığı görülür.

Green, tarih algımızın, her gün çevremizde gördüğümüz nesnelere içeriğinin değişime uğradığını bilmekte ve baskılarıyla bunu yansıtmaya çalışmaktadır. Green, çeşitli nesne ve görüntülerin var olması illaki onların sadece tarihi "gerçeği" yansıttığını göstermediğinin altını çizer. Commemorative Toile'de (Hatıra

Tuval) sanatçı, bu anlamda baskıyı çok etkili bir şekilde kullanmıştır. Toile'de Joy (Fransa'da 18. Yüzyılda ilk üretildiği kasabanın adı verilmiştir) olarak bilinen popüler plak baskı pamuk kumaştan bir örnek almıştır ve salıncaktaki kızlar, kur yapan çiftler ya da pastoral yaşam gibi motiflerle tasvir etmiştir, rococo kabartma resimleri ile çerçevelenmiştir ve bu süslerden bazılarını 'siyah' tarihten az bilinen dekorlarla değiştirmiştir. Bunlar, 'Code Noir (siyahlarla beyazların karışmasına engel olan yasal bir belge) tartışan siyah ve beyaz bir adamı, Haiti devrimindeki görüntülerden alınan (Toussaint louverte tarafından sürdürülen başarılı bir köle isyanı) bir beyazı linç eden siyah bir askeri ve tarihten sahneleri içerir. Bu 'yeni görüntüler, bilgisayar kullanarak orijinal tasarıma eklenmiştir ve bütün daha sonra keten kumaşa baskı yapılarak yumuşak döşemeler için kullanılmıştır. (Saunders vd., 2006: 54-55).

Görsel 8. Renee Green, "Hatıra Tuval", Serigrafi, Değişken boyut, 1992-94.

Jamaikalı-Kübalı baba ve Afrikalı-Amerikalı anneye sahip olan Brooklyn, New York'ta doğan Lorna Simpson, 1985 yılında California Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Simpson, "metin eşliğinde çoklu görüntülerin kullanıldığı fotoğrafik çalışmasında, özellikle çağdaş toplumdaki siyah kadınlar için yaşamın karmaşıklıklarını içeren kimlik, ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi temaları araştırır" (Wye, 1996: 146). Bireyin doğduğu andan itibaren kültürel kimlik kodu haline dönüşen saç imgesi, sanatçının sıklıkla kullandığı temalardan biridir. "Peruklar" adlı portföyünde görüleceği üzere peruk malzemesi üzerinden ırkların kimlik anlatısına çarpıcı anlamlar yükler. Simpson, bu ilginç tema ile insanların ön yargılarıyla karşı karşıya gelmelerine neden olurken, çeşitli tarzda stillerinin yer aldığı peruklar, gerçeği gizleyerek izole etme, dönüşüm hatta uyum sağlamanın dışında politik söylemlere de vurgu yapar. Simpson, kullandığı her plakada kendi içinde gizlediği satır aralarını ortaya çıkararak çarpıcı bir anlatımla insanın varoluşsal derinliğine dikkat çekerken, ırkların etnografyasından, kültürel tarihine işaret eder. Simpson, herhangi bir bedene sahip olmayan görüntülerde Afrika'ya özgü saçlardan, bebek peruklarına, ipeksi sarı saçtan, bıyığa kadar ırkları çağrıştıran görüntülere yer verirken, saç dokusu ile benzer yapıyı çağrıştıran keçe üzerine gerçekleştirdiği litografi baskı çalışması yirmi bir plakadan oluşur. Bedeni olmayan ve saç çeşitliliğinin olduğu bu ürkütücü anlatıda sanatçı, izleyiciyi kimlik, ırk ve cinsiyet üzerine düşünmeye sevk eder. Peruk, ırksal farklılıkların da bir göstergesi olarak anlatıya hizmet ederken, bazı kısa anekdotlar da ise transeksüellikten, köleliğe dair belli tarihsel metinlerin baskıresimlere eşlik ettiği görülür. Amerika'da yaşamaya devam eden Simpson, Amerika'da son bulmayan ırkçı yaklaşımlara karşı şu sözleri ile vurgu yapar: Kızılderili değilseniz ve halkınız Amerika'ya yerleşmeden yüzyıllar önce burada bulunmadıysa, o zaman bu deneyimler değerli görülmeli ve birbirimizi kabul etmeliyiz. Dünyayı da bu bakış açısıyla görüyorum (Lesso, web, 2020).

Görsel 9. Lorna Simpson, "Peruk", Keçe üzerine Litografi, 182,9x412,8 cm, 1994.

Kesmiş olduğu siyah beyaz kâğıt silüetlerle Afrikalı Amerikalı tarihinin ırk ve etnik köken sorununu rahatsız edici görüntülerle yansıtan Kara Walker, Rhode Island Tasarım Okulu'nda baskıresim üzerine eğitim almıştır. Walker'ın baskıresim çalışmalarında, Amerikan İç Savaşı'nın eski yayınlarından görüntüler alarak, olayların topografik görüntüsünü sarsan figür silüetleri ekliyor ve görüntüyü daha kişisel ve ham alanlara taşıyor (Coldwell, 2010: 110).

1700'lü yıllar boyunca Birleşik Devletler'de popülerlik kazanan ancak daha sonra yalnızca hobi olmaya başlayan, el işçiliğine dayanan bu teknik, insan yüzünün biçimsel özelliklerine entelektüel ve psikolojik anlamla atfeden bir 18. Yüzyıl sözde-bilimiyle, yani fizyonomiyle ilişkilendirilir. Walker bu fenomeni "ırkın temsiliyeti" sorununu araştırmaya ve konuyu yapı söküme tekniğiyle analiz etmeye yardımcı bir araç olarak kullanır. İnsan formunun iki boyutlu "özüne" indirgeyen sanatçı, böylece 'öznelere' yanlış yorumlamaya, onlara çocuk muamelesi yapmaya ve kısıtlamaya devam eden bazı tektipleştirme yöntemlerini irdeler (Wilson, 2015: 174).

Walker'ın mekânlara yerleştirdiği siyah ırkın temsili olan silüetler ile köleliğin trajik yanlarının yanı sıra cinsel şiddetle dolu sahneler, izleyeni korku atmosferi içine alırken, yapıtlar aracılığıyla gerçekleşen tüm bu yüzleşme, duyguları da alt üst eder. Galerinin beyaz duvarlarındaki siyah silüetler güzellik duygusundan tamamen yoksun ve yalın bir anlatıya sahiptir.

Görsel 10. Kara Walker, "Kölelik! Kölelik!", Duvara yapıştırılmış kâğıt kesim, 144x1,020 cm, 1997.

Ellen Gallagher ise, kolaj ve baskıresim tekniklerini bir arada kullanarak kimlik ve ırk sorunlarını eleştirel biçimde ele alarak ustaca yorumlayan Afrikalı-Amerikalı kadın sanatçılardan biridir. Gallagher, altmış plakadan oluşan "Lüks" adlı baskıresim serisinde, Sepia, Our World ve Ebony adlı dergilerin 1930 yılından 1970 yılına kadar olan basımlarında yer alan Harlem isyanından, siyah insanların gündelik yaşamlarının yanı sıra Bert Williams gibi tanınmış şahsiyetlerden The Man Holding Harlem Cool'da tasvir edilen ilk Afrikalı Amerikalı New York Şehri polis karakolu komutanı Lloyd Sealy'ye kadar bazı tarihi figürler de yer alır (Conaty vd., 2012: 110). Gallagher "Lüks" adlı bu baskıresmi, ırk ve kimlik sorununu ele alış biçimiyle çarpıcı bir yorum sunarken, baskıresmin geleneksel yöntemlerinden başlayarak daha önce hiç kullanılmamış çok sayıda teknik bir arada kullanmıştır. Bu bağlamda sanatçının bu yapıtı çağdaş baskı sanatının adeta yükselen bir anıtı haline dönüşmüştür. (Suzuki, 2011: 156).

Sayfaları parçalara ayırarak ve daha sonra tekrar bir araya getirerek, daha sonra fotogravür yolu ile plakalara aktarılan yeni düzenler yarattı. Gallagher, litografi ve kuru noktadan serigraf ve dijital

manipülasyona kadar sayısız baskı tekniğini kullanmakla kalmadı, aynı zamanda Afrikalı-Amerikalı kültürde süsleme ve süsleme fikrini oynayarak hamur, kadife ve hindistancevizi yağı gibi çeşitli eklemeleri de içermeye devam etti. Plakalarda, sarışın peruklar geleneksel siyahın yerini alır; hamuru gölgeli saç modelleri süper kahraman kasklarına benziyor; gözler yüzlerden çıkarılır veya oyuncak gözbebekleri ile değiştirilir ve metinlerin bölümleri "e" ve "o" harfleri için tamamen maskelenir (Conaty vd., 2012: 25).

Gallagher, özellikle "Yeni Zenci" dönemi içerisinde tüketiciler üzerinden farklı kimlikler yaratma endişesine odaklanan baskıresim serisinde, parlak ve iyi bir ten, ince yapıya sahip vücutlar, cilt rengini açıcı kremler, çeşitli peruklar ile öteki olma düşüncesi ile ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla bu yeni görünümber beraberinde ideal güzellik görüntüsüne ulaşma adı altında canavara benzer görünümlü portreleri oldukça karmaşık biyomorfik biçimlere dönüştürmüştür. Peruklu bayanlar, geçmişin "ırk" dergilerinden kurtulmuş, başka bir zaman ve yerden askere alınmış, kaçaklar. Ama yine onları bir zamanlar esir tutan sayfalarda dönüştürdüm (Kleih, 2017) ifadesini kullanan sanatçı, geçmişin izlerini taşıyan fakat göz teması dahi olmayan portreleri ile izleyiciyi siyahilerin tarihi ile yüzleştirir.

Görsel 11. Ellen Gallagher, "Lüks", Foto gravür, aquatint, serigrafi, litografi, dağlama ve kuru nokta içeren altmışlık portföy; bazıları modelleme kili, lazer kesim, kolaj, yağ, guaj, pomat, metalik folyo, grafit, vernik, akrilik orta, oyuncak gözbebekleri, chine colle, akrilik, kabartma, kadife, kristaller, altın varak, oyuncak buz küpü ve plastik levha ilaveleri, 33x26,7 cm, 2004.

Sonuç

Baskıresim doğası gereği, teknik anlamda özgün ve çok katmanlı bir yapıya sahip oluşundan dolayı sanatçıya üretim sürecinden ifade biçimine birçok olanak sağlamaktadır. Amerika'da yaşayan Afrikalı Amerikalı sanatçılarda, etnik köken üzerinden yapılan ayrımcılığı ve eşitsizliğin getirdiği kökleşmiş yozlaşmalarını yıkmak için baskıresmin teknik imkânları çerçevesinde ifade biçimlerini oluşturmuşlardır. Baskıresmin geleneksel yöntemlerinden bugüne kadarki olan sürece doğru evrilen teknik olanakları siyahi sanatçıların üretim süreçlerine tartışmasız büyük katkılar sağlamıştır. James Lesesne Wells, Hale Aspacio Rodruff, Elizabeth Catlet; linol baskı, Charles White, Lorna Simpson; Taş baskı, Elizabeth Catlet, Romare Bearden, Glenn Ligon; gravür, David Hammons stencil baskı, Renee Green serigrafi tekniğini tercih ederken Kara Walker kâğıtları keserek şablon kalıp halinde mekânlara yerleştirmiştir. Ellen Gallagher ise chine colle tekniğinden serigrafiye litografiden gravüre birçok malzemeyi üretim sürecinde bir arada kullanmıştır. Bu anlamda baskıresim alanında çalışmalar yapan söz konusu sanatçıların, sanatsal yöntemlerinin de çeşitlendiği görülmüştür.

Farklı dönemlerde yaşamış olan Afrika kökenli Amerikalı sanatçılardan; James Lesesne Wells, Hale Aspacio Rodruff, Charles White, Elizabeth Catlet, Romare Bearden, David Hammons, Glenn Ligon, Renee Green, Lorna Simpson Kara Walker ve Ellen Gallagher Amerika'da beyaz olmayanlara karşı yapılan ayrımcılık ve ırkçı yaklaşımları, baskıresim eserleri üzerinden eleştirel anlatılarında ifade etmişlerdir. Bu sanatçıların çarpıcı bir biçimde oluşturdukları baskıresim eserlerinde etnik kökenleri ile ilgili söylemlerinin tarihi bir belge niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda baskıresmin sunduğu teknik anlamda çeşitlilik skalası ile toplumsal dönüşüm ve gelişmelerinde baskıresim eserler üzerinden birer yansıması olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- COLDWELL, P. (2010). Printmaking: A Contemporary Perspective UK: Black Dog Publishing, London.
- CONATY K.& Suzuki S. (2012). Print/Out: 20 Years in Print. The Museum of Modern Art, New York.
- FINEBERG, J. (2014). 1940'tan Günümüze Sanat (Çev: A. Z. Tunç ve S. Atay Eskier). Karakalem Kitabevi Yayınları, İzmir.
- HULTS, L. C. (1996). The Print in The Western World: An Introductory History. USA: University of Wisconsin
- OEHY, M. (2017). Mexican Graphic Art. Verlag Scheidegger & Spiess AG, Zurich.
- LANGA, H. (2004). Radical Art: Printmaking and The Left in 1930s. New York: University of California Press.
- LEE, A. (2007). The Oxford Dictionary of American Art and Artists Morgan. Oxford University Press.
- MORGAN, S. I. (2004). Rethinking Social Realism: African American Art and Literature, 1930-1953. The University Georgia Press Athens and London.
- SAUNDERS G. & Miles R. (2006). Prints Now: Directions and Definitions. London: V&A Publications.
- SUZUKI, S. (2011). What is a Print. Museum of Modern Art, Newyork.
- WILSON, M. (2015). Çağdaş Sanat Nasıl Okunur: 21. Yüzyıl Sanatını Yaşamak. (Çeviri: F. Candil Erdoğan). Hayalperest Yayınevi, İstanbul.
- WYE, D. (1996). Thinking Print: books to billboards, 1980-95 Newyork: Museum of Modern Art.
- WYE, D. (1988). Committed to Print: Social and Political Themes in Recent American Printed Art.
- WYE, D. (2004). Artists&Prints. Newyork: The Museum of Modern Art. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Arthistory. <https://arthistoryteachingresources.org/lessons/race-and-identity/> Erişim tarihi: 9 Nisan 2021
- Artnet. <http://www.artnet.com/artists/james-lesesne-wells/biography> Erişim tarihi: 22 Mayıs 2021
- Kleih, H. <http://www.mixedracestudies.org/?tag=ellen-gallagher> Erişim tarihi: 10 Ocak 2021
- Lesso, R. <https://blog.fabrics-store.com/2020/04/30/lorna-simpson-the-great-unknown/> Erişim tarihi: 15 Haziran 2021
- Moma. Art and Artists. <https://www.moma.org/collection/works/134482> Erişim tarihi: 11 Şubat 2021
- That's Inked Up. <http://thatsinkedup.blogspot.com/2012/11/hale-aspacio-woodruff-african-american.html> Erişim tarihi: 29 Mayıs 2021